

ՄԱՀ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՆ ՄԱՍԷՅԵԱՆԻ

Շէքսպիրի հայ մեծ թարգմանիչն եւ պարսիկ դիւնազիտութեան անուանի հայ ներկայացուցիչը՝ Յովհաննէս Խան Մասէհեան վախճանած է:

1929ին նշանակուած էր Մասէհեան Խան Պարսկաստանի անդրանիկ դեսպանը Տոկիոյի արքունիքի քով: Երկու տարի հազիւ վարած պաշտօնս, տկարութեան պատճառաւ կը հարկադրուի ներկայացնել հրաժարականն իւր Պետութեան: Վերադարձի ճանապարհի վրայ, ի Խարբին, կը պատահի իրեն մահը, 19 Նոյեմբեր:

Յովհաննէս Մասէհեան ծնած է 23 Փետրուար 1864 ի Թեհրան: Իր մօրեղբոր՝ Ա. Խան Երուանդեանի ձեռնտուութեամբ կը մերձենայ պարսիկ բարձր շրջանակին. 1885ին կը կարգուի Թարգմանիչ պետական ծառայութեան մէջ. եւ իբրեւ այսպիսի կը վերածէ պարսկերէնի յիմնեակ մը եւրոպական անուանի վիպասանական գրուածներու: Ապա կը հրաւիրուի Թարգմանիչ պաշտօնով ընկերանալ պարսիկ դիւնազետներու Եւրոպական արքունիքներ. եւ այսպէս կը կոխէ դիւնազիտական ասպարէզ, մերթ իբրեւ Թարգման, մերթ իբրեւ Խորհրդատու եւ ներկայացուցիչ: 1912ին կը կարգուի Պարսիկ պետութեան Դեսպան ի Բերլին, 1928ին ի Լոնտոն եւ 1929ին ի Տոկիոյ:

Նաեւ ազգային հանրական, քաղաքական եւ դիւնազիտական ասպարէզներու վրայ եղած է Մասէհեան արդիւնատու:

Քայց հոս տեղն է վեր հանել Մասէհեանի խոր հմտութիւնը Շէքսպիրեան գրականութեան: Երկար տարիներ ապրած է նա նուիրուած Շէքսպիրի: Դեռ եւս 1894—1898 տարիներուն տուած էր հայերէն թարգմանութեամբ Շէքսպիրի Համշեալը, Ի՞նչպէս կ'ոգեք, Ռոմեո եւ Զուլիէա եւ Արքայ Լիր: Թէ՛ այս եւ թէ՛ նոյն հեղինակին գրուածներու ուրիշ հատորներ ի նորոյ թարգմանելով սկիզբ ըրաւ Շէքսպիրեան նոր շարքի մը, որ պիտի բովանդակէր 16 հատոր: Ընդարձակ ներածութիւն, ծանօթութիւններ, տպագրութեան շքեղութիւն կը կազմէին նոր շարքիս առաւելութիւնները, ընկերացած գնկապիպ շքեղ նկարներով: Վիեննայի Մխիթարեան Տպարանը լոյս ընծայեց 1921—1923 տարիներուն Համշեթ, Օթելլո, Մակբեթ եւ Վենետիկի վաճառականը: Թարգմանութեան յաջողութիւնն եւ թարգմանչին ձեռք բերած խոր հմտութիւնը Շէքսպիրեան գրականութեան գնահատուեցան Շէքսպիրեան Կաճառէն, որ հռչակեց թարգմանիչն անդամ՝ նոյն Կաճառին: Մասէհեան հաստատ որոշած էր տալ հրատարակութեան նոր հատորներ եւս, որոնք պատրաստ էին տպագրութեան, երբ հասաւ անողոր մահը վերջ տալու իր կեանքին:

Այս թարգմանութիւնները, որոնք կ'երեւցնեն իրենց վրայ թարգմանչական արուեստ, հմտութիւն նիւթին եւ կատարելութիւն տոհմային լեզուին հաճելի, դիւրասահ եւ ճկուն հայերէն մը, պիտի կազմեն յուշարձան մը Մասէհեանի շիրմին վրայ, պահելու անմոռաց անոր Անունն եւ Վաստակը հայ գրականութեան համար:

Հ. Մ. Ա.

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻ 10, 11

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ—ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԽԵ. ՏԱՐԻ 1931

ԵՂԻՅԷ ՎԱՐԳՎՊԵՏ

ԵՒ ԻՐ ԳՆՏՄՈՒԹԻՒՆՆ ԿՆՈՅ ԳՆՏԵՐԱԶՄԻՆ

ՔՆՆԱԿԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹԻՆ

(Շարունակութիւն):

25. ՅԱԶԿԵՐՏ Բ. = ԽՈՍՐՈՎ Ա. ԱՆՈՒՇԸՆՈՒԱՆ

Գ. «Քուշաներու» դէմ արշաւանքներ:

«Քուշանք» կ'անուանէ Եղիշէ «Հոնաց աշխարհի տէրութիւնը», այս ինքն հիւսիսական վաչկատուն ազգերու յայն կոյս Պարսկաստանի հիւսիս-արեւելեան սահմաններու կողմած պետութիւնը: Պարսից եւ Քուշանաց այս զբաղիւթիւնը շատ անգամ տուած է առիթ պատերազմական ընդհանուաներու երկու ազգերու մէջ: Այսպիսի չորս ընդհարում կը յիշատակէ Եղիշէ, տեղի ունեցած «արքայից արքայի» օրով, համեմատաբար կարճ ժամանակի մէջ:

1. Երբ Հոովմէական երկիրները մղուած արշաւանքներէն յողթական վերադարձաւ «արքայից արքայն», խորհուրդ տուին իրեն մոգերը, որ այժմ դէնքը դարձնէ Քուշաներու դէմ: Արդեամբք ալ հրովարտակ կը հանէ արքայն եւ դէնքի կը հրաւիրէ իւր պետութեան բոլոր ազգերը՝ Արիներն եւ Անարիները. ի մէջ այլոց կը գրէ Հրովարտակին մէջ. «Առանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացար գնացաք յերկիրն Յունաց, եւ առանց գործոյ պատերազմի՝ սիրով մարդասիրութեամբ նուանեցաք զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն... Մեք ի մտի եղաք անվրէպ խորհրդով խաղալ գնալ յաշխարհն արեւելից¹, աստուածոցն օգնակաութեամբ դարձուցանել ի մեզ գտերութիւնն Քուշանաց: Դուք իբրեւ զհրովարտակս դայս տեսանէք, անխափան վազվազակի այրեւձի

¹ Այս ինքն Խորասան. տե՛ս այս մասին քիչ ետքը:

գումարեցէք առաջի քան զիս, յանդիման լեռուք ինձ յԱպար աշխարհին» (էջ 9—10): Հրամանը ուղղուած էր Հայոց, Վրաց, Աղուանից, Լիւնաց, Ծաւղէից եւն (10): Զօրագունդերը կը հաւաքուին ժամադրաւայրը. գործնք առած թագաւորը, «խաղաց դնաց միանգամայն ի վերայ տէրութեան Հոնաց աշխարհին, գոր Քուշանս անուանեն. եւ գերկեամ մի կռուեալ, ոչինչ կարաց ազդել նոցա: Ապա արձակեաց զմարձիկսն յերաբանչիւր տեղիս. եւ զայս ի նոցա տեղիս միտանակ առ իւր կոչեաց նովին պատրաստութեամբ: Այսպէս ալ յամէ սովորութիւն կարգեաց եւ իւր անդէն քաղաք բնակութեան շինեաց, նկնեալ ի չորրորդ ամէ տէրութեանն իւրոյ մինչեւ յամն մետասաներորդ քաղաւորութեանն: Եւ իբրեւ ետես եթէ հաստատուն կացին Հոռոմք յուխտին իւրեանց՝ գոր եղին ընդ նմա՝ եւ դադարեցին իւրեանց քաղաքից ելանել ընդ պահակն ձորայ, եւ յամենայն կողմանց խաղաղութեամբ բնակեաց աշխարհ նորա, եւ ի նեղ եւս էարկ գրազաւորն Հոնաց, քանզի աւերեաց գրազում գաւառս նորա, եւ յաջողեցաւ տէրութիւն նորա՝ աւետաւորս առաքեաց ընդ ամենայն ասորուշանս աշխարհին իւրոյ... (էջ 11):

2. Հազիւ տարի մ'անցած՝ միւսանգամ կը գործէ արքայից արքայ յարձակում թշնամիներու երկիրը, «Արդ ի սկզբան երկոտասան ամի թագաւորութեանն իւրոյ գունդ կողմէր անհամար բազմութեամբ, յարձակեալ հասանէր յերկիրն ի Տաղական: Զայս տեսեալ թագաւորին Քուշանաց, ոչ հանդուրժէր երանել ընդ առաջ նորա պատերազմաւ, այլ խոյս տուեալ ի կողմանս ամուր անապատին թագստեամբ սպրէր հանդերձ ամենայն զօրօքն իւրոյք: Իսկ սա ասպատակ արձակէր դաւառաց, տեղեաց, վայրաց, առնոյր զբազում բերդս եւ զբաղաքս, կուտէր